

Analiz

Şii Jeopolitiğinde Liderlik Mücadelesi: Mücteba Hamenei ve Sonrası

Dr. Bilgay Duman

Nisan 2026

Şii Jeopolitiğinde Liderlik Mücadelesi: Mücteba Hamenei ve Sonrası

Dr. Bilgay Duman

COPYRIGHT © 2026

Bu eserin bütün hakları saklıdır.

Bu eser İRAM'dan yazılı izin alınmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz. Metnin dijital versiyonu için <https://www.iramcenter.org> adresini ziyaret ediniz.

Dijital kopya bu siteye aktif link verilerek kısmi olarak paylaşılabilir.

Burada ortaya konulan görüşler öncelikli olarak yazara aittir ve İRAM'ın kurumsal görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İRAM | İRAN ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Beştepe Mah. Alparslan Türkeş Bulvarı

32. Cad. Moment Beştepe Plaza

No: 1 Kat: 10/158-159

Yenimahalle/Ankara /Türkiye

Tel: +90 506 354 87 60

e-posta: info@iramcenter.org

www.iramcenter.org

İÇİNDEKİLER

Temel Çıkarımlar | 4

Key Takeaways | 5

6 | یافتہ های کلیدی

Giriş | 7

Mücteba Hamenei “Devrim Sürekliliğini” Sağlayabilir mi? | 8

Şii Sistematiğinde Liderlik | 9

Şiilikte Liderliğin Dönüşümü | 10

2003 Sonrasın Necef Şiiliğinin Yükselişi ve İran | 11

Mücteba Hamenei’nin Seçimi ve Şii Jeopolitiği | 13

Ali Hamenei’nin Öldürülmesi ve Mücteba Hamenei’nin
Seçilmesinin Irak’taki Yansımaları | 16

Mücteba Hamenei’nin Liderliği Şii Dünyayı Nasıl Etkiler? | 18

Sonuç | 19

Kaynakça | 21

Şii Jeopolitiğinde Liderlik Mücadelesi: Mücteba Hamenei ve Sonrası

Temel Çıkarımlar

- 28 Şubat 2026 sonrası oluşan yeni bölgesel konjonktür, Irak'ı güvenlik, siyaset, mezhep dengeleri ve dinî otorite alanlarında çok katmanlı biçimde etkileme potansiyeli taşımaktadır.
- İran'ın Irak'taki Şii kimliği üzerindeki sosyolojik etkisinin zayıfladığı görülmektedir.
- Mücteba Hamenei'nin toplumsal tabandaki ağırlığının ve Irak Şiiliği üzerindeki etkisinin nasıl şekilleneceği, Necef-Kum dengesi açısından önemli hâle gelmektedir.
- Çatışmanın sıcak safhası sona erse dahi Irak üzerinden Necef-Kum hattında meşruiyet, nüfuz ve temsil mücadelesinin derinleşmesi muhtemeldir.
- Necef'te Sistani'nin yerini aynı ilmî ağırlık ve karizmatik tesirle doldurabilecek ortak bir ismin henüz belirginleşmemesi, ilerleyen dönemde İran'ın dinî ve siyasi etki üretme kapasitesine yeni bir alan açabilir.
- Şii gruplar arasındaki ayrışmaların derinleşmesi, etnik, mezhebî ve siyasi fay hatlarının yeniden hareketlenmesi ve devlet kapasitesindeki aşınma, Irak'ı yeniden güvensizlik sarmalına sürükleyebilir.
- Bu süreçte Irak, hem İran sonrası Şii liderlik tartışmalarının hem de bölgesel güç rekabetinin sonuçlarının test edileceği başlıca sahalardan biri olarak öne çıkacaktır.

The Struggle for Leadership in Shi'i Geopolitics: Mojtaba Khamenei and the Aftermath

Key Takeaways

- The new regional conjuncture that emerged after 28 February 2026 has the potential to affect Iraq in a multi-layered manner across security, politics, sectarian balances, and religious authority.
- Iran's sociological influence over Shi'i identity in Iraq appears to be weakening.
- How Mojtaba Khamenei's weight within the social base and his influence over Iraqi Shi'ism will evolve is becoming increasingly critical in terms of the Najaf-Qom balance.
- Even if the hot phase of the conflict ends, it is likely that struggles over legitimacy, influence, and representation along the Najaf-Qom axis through Iraq will deepen.
- The absence of a clearly emerging figure in Najaf capable of replacing Ali al-Sistani with comparable scholarly authority and charismatic influence may open new space for Iran to expand its religious and political leverage in the coming period.
- The deepening fragmentation among Shi'i groups, the reactivation of ethnic, sectarian, and political fault lines, and the erosion of state capacity could push Iraq back into a cycle of insecurity.
- In this process, Iraq is likely to emerge as one of the primary arenas where both post-Iran Shi'i leadership debates and the outcomes of regional power competition will be tested.

رقابت بر سر رهبری در ژئوپلیتیک شیعه: مجتبی خامنه‌ای و پس از آن

یافته های کلیدی

- تحولات منطقه‌ای پس از ۲۸ فوریه ۲۰۲۶، عراق را در حوزه‌های امنیتی، سیاسی، توازن‌های مذهبی و مرجعیت دینی به‌صورت چندلایه تحت تأثیر قرار خواهد داد.
- شواهد حاکی از آن است که نفوذ اجتماعی ایران بر هویت شیعی در عراق با نوعی فرسایش تدریجی مواجه شده است.
- چگونگی تثبیت جایگاه مجتبی خامنه‌ای در سطح اجتماعی و میزان تأثیرگذاری او بر شیعیان عراق، در چارچوب توازن نجف‌قم از اهمیت ویژه‌ای برخوردار خواهد بود.
- حتی با فروکش کردن مرحله حاد درگیری‌ها، رقابت بر سر مشروعیت، نفوذ و نمایندگی در امتداد محور نجف‌قم احتمالاً روندی فزاینده خواهد یافت.
- حتی با فروکش کردن اوج درگیری‌ها، رقابت بر سر مشروعیت، نفوذ و نمایندگی در امتداد محور نجف‌قم احتمالاً شدت بیشتری خواهد گرفت.
- در نجف، عدم ظهور چهره‌ای که بتواند جایگزین آیت‌الله سیستانی با همان وزن علمی و نفوذ کارزماتیک شود، می‌تواند در میان‌مدت زمینه را برای گسترش نفوذ دینی و سیاسی ایران فراهم کند.
- تشدید شکاف‌ها میان گروه‌های شیعی، فعال شدن مجدد گسل‌های قومی، مذهبی و سیاسی، و فرسایش ظرفیت دولت، می‌تواند عراق را بار دیگر در معرض چرخه‌ای از ناامنی قرار دهد.
- در چنین شرایطی، عراق به یکی از مهم‌ترین عرصه‌هایی بدل خواهد شد که در آن، هم پیامدهای رقابت بر سر رهبری شیعی و هم نتایج رقابت‌های قدرت در سطح منطقه‌ای مورد آزمون قرار می‌گیرد.

Giriş

ABD ve İsrail'in 28 Şubat 2026'da başlattığı saldırının ardından İran'ın misillemelerle karşılık vermesi ve özellikle Körfez ülkeleri başta olmak üzere bölge ülkelerini de hedef alması, krizi bölgesel bir savaşın eşiğine taşımıştır. Savaşın başladığı günden itibaren Irak'ta İran'a yakın Şii milis gruplara yönelik operasyonlar gerçekleştirilmiş, buna karşılık İran ve söz konusu gruplar da Irak'ta, başta ABD varlığı olmak üzere farklı hedeflere yönelik saldırılar düzenlemiştir.¹ İsrail/ABD ile İran'ın doğrudan çatışması dışarıda bırakıldığında Irak'ın, saldırıların seyri ve yayılma alanı bakımından savaşın belki de en büyük cephesi konumuna geldiğini göstermektedir. Bu anlamıyla savaş Irak'a askerî maliyetinin ötesinde ekonomik, siyasi ve sosyal bir maliyet de çıkarmaktadır. Öte yandan İran'ın Devrim Rehberi Ali Hamenei'nin öldürülmesinden sonra yerine oğlu Mücteba Hamenei'nin seçilmesi hem Irak'ın iç dengeleri hem de bölgesel Şii jeopolitiği açısından son derece önemlidir.² Zira Irak'taki nüfus yapısı itibarıyla çoğunluğu oluşturan Şiiler, 2003 sonrası süreçte iktidarın da temel yürütücü gücü olmuştur.

Bu durum "Yeni bir İran mı?" sorusunu gündeme getirmiştir. Soru İran'daki mevcut gelişmelere göre yersiz gözükmemektedir. Zira siyasal açıdan bakıldığında –son 5-6 yıllık süreç hariç– İran'ın domine ettiği bir Irak siyasetinden bahsedilebilir.³ Ancak bugün itibarıyla özellikle Muhammed Şiya es-Sudani başbakanlığında kurulan hükümet sonrasında, daha dengeli bir Irak dış politikasından söz etmek mümkündür. Mevcut tabloda Necef'teki dinî otoritenin etkisinin de önemli olduğu söylenebilir. O nedenle ki şu aşamada çok fazla tartışılmasa da Ali Hamenei'nin yerine Mücteba Hamenei'nin seçilmesi, Şii jeopolitiği açısından önemli sonuçlar doğurma potansiyeli taşımaktadır. Söz konusu gelişme, kısa vadede sınırlı etkiler üretse de orta ve uzun vadeli projeksiyonlarda Ortadoğu'daki güç dengelerinin Şiilik üzerinden yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

1 Reuters, "Drones and rockets fired at U.S. Embassy in Baghdad, security sources say," Reuters, 17 Mart 2026, <https://www.reuters.com/world/middle-east/drones-rockets-fired-us-embassy-baghdad-security-sources-say-2026-03-17/>, (erişim 17 Mart 2026).

2 Reuters, "Iran names Khamenei's son Mojtaba as new supreme leader," Reuters, 8 Mart 2026, <https://www.reuters.com/world/middle-east/iran-names-khameneis-son-mojtaba-new-supreme-leader-2026-03-08/>, (erişim 17 Mart 2026).

3 Harith Hasan Al-Qarawee, "The Najafi Marja'iyya in the Age of Iran's Vali-ye Faqih," POMEPS, 16 Şubat 2018, <https://pomeps.org/the-najafi-marjaiyya-in-the-age-of-irans-vali-ye-faqih-guardian-jurist-can-it-resist>, (erişim 17 Mart 2026).

Bu çalışma, İran'daki liderlik değişiminin Irak ve Şii jeopolitiği üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede Mücteba Hamenei'nin liderliğe gelişinin, Irak'taki dinî otorite dengelerini ve Şii jeopolitiğinin yönünü nasıl etkilediği sorusuna cevap aramakta, olası sonuçlara odaklanmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, İran'daki liderlik dönüşümünün teolojik boyutu, Irak'taki siyasî ve güvenlik yansımaları ile Necef-Kum ekseninde şekillenen dinî otorite rekabeti olmak üzere üç ana eksenle ilerlemektedir.

Çalışmanın kapsamı, 2003 sonrası Irak'taki Şii yapının dönüşümünü, İran'ın bölgesel etkisini ve mevcut savaş bağlamında ortaya çıkan yeni güç ilişkilerini içermektedir. Bununla birlikte çalışma, İran iç siyasetinin ayrıntılı kurumsal analizine yönelmemekte, ağırlığı bu dönüşümün Irak ve bölgesel Şii ağlar üzerindeki etkilerine vermektedir. Bu yönüyle çalışma, Şii jeopolitiğini yalnızca ideolojik bir alan olarak ele almamakta, aynı zamanda siyasî ve güvenlik boyutlarıyla şekillenen bir güç alanı olarak değerlendirmektedir.

Mücteba Hamenei “Devrim Sürekliliğini” Sağlayabilir mi?

Mücteba Hamenei'nin seçilmesine dair pek çok iddia bulunmaktadır. Ali Hamenei, 1989 yılında anayasa değişikliği ile Devrim Rehberi seçildiğinde “Ben seçilirsem liderlik şekli bir liderlik olacak, gerçek bir liderlik değil!” ifadesini kullanmıştır. Bu söz, bir nezaket söylemi olmanın ötesinde dönemin koşullarına dair önemli gerçekleri de yansıtmaktadır. Zira Ruhullah Humeyni'nin 1989'daki ölümü sonrasında ciddi bir belirsizlik ortaya çıkmıştır. İran'da herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir Büyük Ayetullah'ın bulunmaması, yeni devrim rehberinin nasıl seçileceğine dair önemli soru işaretleri doğurmuştur. Çünkü anayasal olarak liderin aynı zamanda dinî yeterliliğe sahip olması gerekmektedir.

En güçlü adaylardan biri olan Hüseyin Ali Muntazari, Humeyni ile yaşadığı ciddi siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle sistem dışına itilmiştir. Bu dönemde Ali Hamenei, “Hüccetü'l-İslam” seviyesinde bir din adamı olarak bilinmekteydi. Buna rağmen sahip olduğu siyasi avantajlar belirleyici bir rol oynamıştır. Hamenei'nin o dönemde İran Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmesi ve devrim elitleriyle kurduğu yakın ilişkiler, onu öne çıkaran başlıca unsurlar arasında yer almıştır. Ayrıca güvenlik ve devrim kadrolarının desteği de bu süreçte belirleyici olmuştur.⁴ Bu koşullar altında anayasa değişikliği yapılarak Ali Hamenei göreve getirilmiş, daha sonra müctehit ilan edilerek “Ayetullah” rütbesini alması sağlanmıştır. Bununla birlikte birçok Şii âlim, Hamenei'nin Büyük Ayetullah seviyesinde olmadığını, hatta klasik havza ölçütlerine göre Ayetullah düzeyinde dahi değerlendirilemeyeceğini savunmuştur.⁵

4 Mehdi Khalaji, “Supreme Succession,” The Washington Institute for Near East Policy, Kasım 2011, <https://www.washingtoninstitute.org/media/3320>, (erişim 17 Mart 2026).

5 Alireza Nader, David E. Thaler ve S. R. Bohandy, *The Next Supreme Leader*, RAND Corporation, 2011, <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG1052.html>, (erişim 17 Mart 2026).

Nitekim Mücteba Hamenei'nin otoritesi de klasik Şii dinî otoritesinden çok siyasi ve güvenlik ağlarına dayandırılmaktadır. Çünkü o da babası gibi güçlü bir merci (Büyük Ayetullah) değildir. Mücteba Hamenei'nin yıllarca babasının ofisinde çalışması nedeniyle güvenlik bürokrasisi, istihbarat kurumları ve muhafazakâr din adamları içinde güçlü ilişkiler kurduğu bilinmektedir. İsrail/ABD saldırılarında rejimin güçlü isimlerinin hayatını kaybetmesi Mücteba Hamenei'yi ön plana çıkarmış ve rejim içinde en uzlaşılabilir aday statüsüne getirmiştir.⁶

Ancak Mücteba Hamenei'nin dinî yetkinliğe sahip olmadığı gerekçesiyle liderliği tartışılmaktadır. Hatta ilmî açıdan babasının göreve geldiği tarihteki durumundan bile zayıf kabul edilmektedir.⁷ Diğer taraftan İran devrimi monarşiyi devirmiş, şimdi ise babadan oğula geçen bir liderlik süreci yaşanmıştır. Açıkta ifade edilmese de bunun birçok din adamını rahatsız ettiği konuşulmaktadır. Hal böyle olunca İran'da klasik Şii modelinden çok güvenlik devleti ve dinî meşruiyet karışımı bir yapı oluşmuş durumdadır.⁸ Mevcut savaş ortamı, Mücteba Hamenei'nin seçimini henüz açık bir tartışma konusu hâline getirmemiştir. Ancak savaş sonrası süreçte Mücteba Hamenei'ye ilişkin yeni tartışmaların başlaması muhtemeldir. Bu tartışmaların merkezinde yer alacak başlıca meselelerden biri, Şii teolojideki liderlik dinamiklerinden kaynaklanacaktır.

Şii Sistematiğinde Liderlik

Şii sistematiğinde din adamları oldukça güçlü bir otoriteye sahiptir. Çünkü her Şii bireyin "takip ettiği" bir "merci-i taklid" (taklit mercii) bulunmaktadır ve hayatını onun verdiği fetvalara göre şekillendirmektedir. Bu merci-i taklid, Şiiilikteki en üst dinî seviyeyi ifade etmektedir. Bu durum, Şiiiliğin temel özelliklerinden biridir.⁹

Şii dünyasında bu unvan herhangi bir resmî kurum tarafından verilmemekte, zaman içinde ilmî kabul ve otoriteyle oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle, bir kişi havzadaki ilmî eğitimini tamamladıktan sonra müctehitlik seviyesine ulaşmaktadır. Bu, mercilerin içtihat oluşturabilmesi ve kendi fikhî görüşlerini üretebilmesi anlamına gelmektedir.¹⁰

6 Reuters, "Iran's leadership reshaped after conflict as hardliners consolidate power," Reuters, 10 Mart 2026, <https://www.reuters.com/world/middle-east/irans-leadership-reshaped-after-conflict-hardliners-consolidate-power-2026-03-10/>, (erişim 17 Mart 2026).

7 Patrick Clawson ve Farzin Nadimi, "What Kind of Supreme Leader Would Mojtaba Khamenei Be?," The Washington Institute for Near East Policy, 5 Mart 2026, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/what-kind-supreme-leader-would-mojtaba-khamenei-be>, (erişim 2 Nisan 2026).

8 Ali Alfoneh, "Who Controls the Iranian Leadership?" American Enterprise Institute, 2013, <https://www.aei.org/research-products/report/who-controls-the-iranian-leadership/>, (erişim 18 Mart 2026).

9 Ehsan Yarshater, "Shi'ite Doctrine ii. Hierarchy in the Imamiyya," *Encyclopaedia Iranica*, 20 Temmuz 2005, <https://www.iranicaonline.org/articles/shiite-doctrine-ii-hierarchy-emamiya/>, (erişim 20 Mart 2026).

10 A. K. S. Lambton, "Ejtehād," *Encyclopaedia Iranica*, 15 Aralık 1998, <https://www.iranicaonline.org/articles/ejthead/>, (erişim 17 Mart 2026).

Bir din âliminin merci olabilmesi için ilmi yeterliliğe sahip olması gerekse de bu tek başına yeterli değildir. Müçtehit seviyesine ulaşan bir din adamının yazdığı, “taklitçileri için yol kitabı” olarak nitelendirilebilecek güçlü bir risalenin bulunması, ayrıca geniş bir öğrenci ağına sahip olması ve diğer âlimler tarafından kabul görmesi hâlinde merci olarak tanınması mümkün olmaktadır.¹¹

Şiilikte bu sistematik teolojik temellere dayandırılmaktadır. Zira Şii fikhının temelini imamet meselesi oluşturmaktadır. Şiilikte yönetim ve otorite, ilahî olarak atanmış imamların hakkı kabul edilmektedir. 12 imamın bulunduğu ve ilk imam olarak Hz. Ali'nin kabul edildiği inanca göre, son imam olan (12. İmam) Muhammed el-Mehdi 874 yılında gaybete girmiştir.

Şii inancına göre İmam Mehdi gaipten dönene kadar toplumu yönlendirecek ve yönetecek din âlimi liderlere ihtiyaç vardır.¹² Bu anlayış, İmam Mehdi'ye atfedilen “hadislerimizi rivayet edenlere başvurun. Onlar size benim hüccetimdir (kanıtımdır)” ifadesine dayandırılmaktadır. “Onlar benim hüccetimdir” söylemi, din âlimlerinin imamın yokluğunda onun adına dinî rehberlik yapabileceği anlamını taşımaktadır. Ancak bu yetkinin siyasî yönetimi kapsayıp kapsamadığı, Şii dünyasında hâlen tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir.¹³

Şiilikte Liderliğin Dönüşümü

Geleneksel Şii anlayışında gerçek meşru devlet, imam gelmeden (Mehdi dönmeden) kurulamaz. Gerçek siyasî ve dinî lider yalnızca “masum” imamdır. Buradaki “masumiyet”, imamların günah, hata ve bilinçli yanlışlıktan Allah tarafından ilahî olarak korunmuş olması anlamına gelmektedir. Bu nedenle din âlimlerinin görevi dinî rehberlikle sınırlı kabul edilmektedir. Zira Şii teolojide imamın gaybeti bir eksiklik dönemi olarak değerlendirilir. İmamın yokluğunda mutlak anlamda hatasız bir rehber bulunmamaktadır. Şii fikhında fakihlerin hata yapabileceği açıkça kabul edilmektedir. Bu sebeple birden fazla merci ortaya çıkabilir ve farklı fetvalar verilebilir.¹⁴ Bu durum Şii inanç sisteminde olağan kabul edilmektedir.

Nitekim bu yaklaşımdan hareketle tarihsel süreçte Şii sistematğinde din adamları siyasetten uzak durmuş, iktidarla ya ilişki kurmamış ya da son derece sınırlı temas içinde olmuştur. Ancak

11 Abdul-Rehman R. Bhojani and Morgan Clarke, “Religious Authority beyond Domination and Discipline: Epistemic Authority and Its Vernacular Uses in the Shi'i Diaspora,” *Comparative Studies in Society and History* 65, no. 2 (2023): 343–370, <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/BA-27CAB65CBBB554509898216C587FB5/S0010417522000470a.pdf/religious-authority-beyond-domination-and-discipline-epistemic-authority-and-its-vernacular-uses-in-the-shii-diaspora.pdf>, (erişim 18 Mart 2026).

12 Etan Kohlberg, “Imam and Community in the Pre-Ghayba Period,” *Encyclopaedia Iranica*, 15 Aralık 2004, <https://www.iranicaonline.org/articles/imam-and-community-in-the-pre-ghayba-period>, (erişim 19 Mart 2026).

13 Hamid Mavani, “Ayatollah Khomeini's Concept of Guardianship of the Jurist (Wilayat al-Faqih) and Its Critique,” *Middle East Journal* 68, no. 2 (2014): 207–228, <https://www.jstor.org/stable/43698089>, (erişim 20 Mart 2026).

14 Hamid Mavani, “Religious Authority and Political Thought in Twelver Shi'ism,” *Al-Islam.org*, <https://www.al-islam.org/religious-authority-and-political-thought-twelver-shiism-hamid-mavani>, (erişim 20 Mart 2026).

Ruhullah Humeyni ile bu yaklaşım köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Humeyni, 1979'daki İran Devrimi sonrasında "Velayet-i Fakih" teorisini pratiğe taşımıştır. Bu yaklaşıma göre İslam yalnızca bireysel ibadet alanıyla sınırlı değildir; toplumsal bir düzen kurma iddiası taşır ve bu düzenin sürdürülebilmesi için devlet gereklidir. Dolayısıyla İslam'ın devletsiz uygulanamayacağı kabul edilmektedir.

Bu çerçevede İslam devletinin başında imamın bulunması gerektiği düşünülmektedir. Ancak son imam olan Muhammed el-Mehdi gaybette olduğu için, bu dönemde en yetkin fakihin devleti yönetmesi gerektiği savunulmaktadır. Şii teoride fakihın otoritesi imamın yerini tamamen doldurmaz, ancak onun görevlerini geçici olarak üstlenir.¹⁵

Ancak bu yaklaşım, Şii inancında belirgin bir ikilem yaratmış ve farklı ekollerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Geleneksel Şii akımı –özellikle Necef ekolü– bu yaklaşıma mesafeli dururken Ruhullah Humeyni devriminin ardından Kum merkezli olarak "Velayet-i Fakih" anlayışı güç kazanmıştır.

1979'daki devrim sonrasında Humeyni, dinî otorite ile devlet gücünü bir araya getirmiş, din adamı, devletin imkânlarını da arkasına almıştır. Buna karşılık Necef'te farklı bir yönelim ortaya çıkmıştır. Saddam Hüseyin liderliğindeki ve Sünni Arap kimliğinin baskın olduğu BAAS rejiminin 1979'da Irak'ta iktidara gelmesi, Necef üzerindeki baskıyı artırmış, bu süreçte Kum havzası hızla büyümüştür.

2003 yılına kadar Saddam Hüseyin'in otoriter yönetimi, Şii ulema üzerinde sert bir kontrol uygulamıştır. Bu dönemde birçok Şii âlim tutuklanmış, bazıları öldürülmüş ve havza faaliyetleri ciddi biçimde sınırlandırılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Necef izolasyona sürüklenirken, Kum belirgin biçimde güçlenerek Şii dünyadaki entelektüel ağırlık İran'a kaymıştır.¹⁶

2003 Sonrasın Necef Şiiliğinin Yükselişi ve İran

2003'te ABD işgali Saddam rejimini devirmiş ve bu durum Irak Şiiliği içinde birkaç önemli değişim ortaya çıkarmıştır. 2003 sonrası süreçte medreseler yeniden özgür çalışmaya başlamış, sürgündeki bazı alimler geri dönmüş ve uluslararası öğrenciler tekrar Necef'e gitmeye başlamıştır. Böylece Necef havzası yeniden küresel Şii ağın çekim merkezi haline gelmiştir. Ancak bu durum Şiiler açısından bir paradoks oluşturmuştur. Bir yandan Saddam rejimi yıkılmış ve Necef özgürleşmiş ama aynı zamanda İran'ın Irak içindeki siyasi etkisi giderek artmıştır. Zira Saddam

15 Hamid Mavani, "Ayatollah Khomeini's Concept of Guardianship of the Jurist (Wilayat al-Faqih) and Its Critique," *Middle East Journal* 68, no. 2 (2014): 207–228, <https://www.jstor.org/stable/43698089>, (erişim 20 Mart 2026).

16 Fanar Haddad, "Shia-Centric State Building and Sunni Rejection in Post-2003 Iraq," Carnegie Endowment for International Peace, 7 Ocak 2016, <https://carnegieendowment.org/research/2016/01/shia-centric-state-building-and-sunni-rejection-in-post-2003-iraq>, (erişim 18 Mart 2026).

Hüseyin döneminde İran'a yerleşen birçok Şii din adamı ve siyasetçi Irak'a dönmüştür. Bu dönü, Irak'ın Şii siyaset ve sosyal yapısını şekillendirmiştir.¹⁷

ABD, Irak'ı işgal etmiş, ancak işgal sonrasında istikrarlı bir düzen kuramamıştır. Özellikle Irak ordusunun ve devlet aygıtının tamamen dağıtılması, büyük bir güç boşluğu yaratmıştır. Bu boşlukta, Saddam Hüseyin döneminde İran'da örgütlenmiş Şii yapılar en organize aktörler olarak öne çıkmıştır. Bununla birlikte İran'daki "İslam Devrimi"nin temel unsurlarından biri olan "devrim ihracı" yaklaşımı, Tahran'ın Irak üzerindeki etki kapasitesini genişletmesinde önemli bir araç olmuştur. İran, Irak'a yalnızca fikrî düzeyde değil örgütsel yapı, finansman ve lojistik destek yoluyla da nüfuz edebilmiştir. Irak'ta nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiilerin ilk kez merkezî siyasette belirgin bir ağırlık kazanması, İran açısından önemli bir nüfuz alanı oluşturmuştur.

Bu çerçevede Irak'ta devlet yapısı zayıflamışken İran güçlü ilişkiler ağına sahip tek komşu aktör olarak öne çıkmış ve belirgin bir etki üretmiştir. Öte yandan ABD'nin, diktatör rejimi sona erdirmesine rağmen toplumun geniş kesimleri tarafından işgalci bir güç olarak algılanması, işgal koşullarının yarattığı olumsuzluklar ve Irak'taki iç siyasetin çok parçalı yapısı da İran'ın etkisini genişletebileceği bir zemin ortaya çıkarmıştır.¹⁸

Öte yandan Saddam'ın düşmesi sadece İran'a kapı açmamış, Necef için de daha serbest bir ortam oluşmuştur. Necef artık korku altında yarı-gizli çalışan bir yer olmaktan çıkmış, ders halkaları, ziyaret trafiği, talebe akışı, dinî iletişim ve etkileşim ciddi bir biçimde canlanmıştır. Pakistan, Hindistan, İran, Lübnan, Körfez ve diaspora Şiileri için Necef yeniden ulaşılabilir hale gelmiştir. Bu durum tarihsel hafızayı da canlandırmıştır.¹⁹

Bu noktada Necef'in yeniden yükselişi, yalnızca kurumların açılmasıyla açıklanamaz; aynı zamanda siyasi-dinî bir stratejinin sonucu olarak değerlendirilmelidir. Irak'taki en büyük Şii dinî merci olan Ali es-Sistani'nin izlediği dengeli tutum, Necef'in Şiilik içindeki konumunu pekiştirirken bölgesel ve uluslararası düzlemdeki yerini de daha görünür hâle getirmiştir. Sistani'nin Necef'i devletin üzerine çıkan ruhban iktidarına dönüştürmediği, ancak klasik pasif ulema yaklaşımıyla da yetinmediği görülmektedir.²⁰ Nitekim gerekli anlarda siyasî sisteme ve yönetimsel yapıya doğrudan ve güçlü müdahalelerde bulunduğu bilinmektedir. Bu nedenle Sistani liderliğindeki Necef, işgal sonrası dönemde Irak'ta meşruiyet üreten, denge kuran ve sınır çizen bir rol üstlenmiştir.

17 Babak Rahimi, "Ayatollah Sistani and the Democratization of Post-Ba'athist Iraq," United States Institute of Peace, 2007, <https://www.usip.org/sites/default/files/sr187.pdf>, (erişim 18 Mart 2026).

18 Fanar Haddad, "Shia-Centric State Building and Sunni Rejection in Post-2003 Iraq," Carnegie Endowment for International Peace, 7 Ocak 2016, <https://carnegieendowment.org/research/2016/01/shia-centric-state-building-and-sunni-rejection-in-post-2003-iraq>, (erişim 18 Mart 2026).

19 Babak Rahimi, "Ayatollah Sistani and the Democratization of Post-Ba'athist Iraq," United States Institute of Peace, 2007, <https://www.usip.org/sites/default/files/sr187.pdf>, (erişim 18 Mart 2026).

20 Renad Mansour, "The Clerics of Najaf and the Iranian Model," Carnegie Middle East Center, 3 Mart 2017, <https://carnegie-mec.org/2017/03/03/clerics-of-najaf-and-iranian-model-pub-68171>, (erişim 21 Mart 2026).

Sistani, 2003 sonrasında egemenlik ve meşruiyet vurgusunu öne çıkarmış, Irak'ın geleceğinin işgal yönetimi ya da dış aktörler tarafından tek başına belirlenmesine karşı bir tutum geliştirmiştir. Bu çerçevede Necef, doğrudan siyasî ve idarî sistemi kuran bir aktör hâline gelmese de teamül düzeyinde, onay vermediği hiçbir iktidarın Irak'ta kalıcı olamayacağı yönünde güçlü bir algının yerleşmesine katkı sağlamıştır. Bu durum, Necef'in prestijini belirgin biçimde artırmıştır.

Sistani'nin yaklaşımı, Şiiliğin temel ilkelerine bağlı kalırken yeni dönemin koşullarına uyum sağlamış ve yönlendirici bir etki üretmiştir. Böylece dinî otoritenin siyasî iktidardan bağımsız kalabileceği, buna rağmen süreci etkileyebileceği ortaya konmuştur. Bu tutum, dinî otoritenin devleti doğrudan üstlenmediği, ancak devletin dağılmasını da engelleyebileceği bir modelin oluşmasına imkân tanımıştır. Söz konusu yaklaşım, devleti dinle bütünleştirdiği için eleştirilen İran modeline karşı, Şii dünyasında alternatif bir çizgi olarak dikkat çekmiştir. Bu nedenle Necef'in tutumu, İran'daki devlet modelinden rahatsız olan Şii çevreler açısından daha cazip bir referans noktası hâline gelmiştir.²¹

Buna rağmen İran'ın Irak üzerindeki etkisinin tam anlamıyla sınırlandırıldığını söylemek güçtür. İran milis ağları, siyasî ilişkiler, güvenlik kurumları içindeki nüfuz ve ekonomik bağlar üzerinden Irak'taki varlığını sürdürmüştür. Ancak İran'ın Irak'taki Şii kimliği üzerindeki sosyolojik etkisinin zayıfladığı da görülmektedir. Özellikle 2019'da Irak'ta gerçekleşen protesto gösterilerinde İran'ın diplomatik misyonlarının –özellikle Şiilerin yoğun yaşadığı bölgelerde– hedef alınması, bunun yanı sıra Şii siyasî partilerde Irak milliyetçiliği söyleminin güç kazanması dikkat çekici gelişmeler arasında yer almıştır.²²

Sonuç olarak Mücteba Hamenei'nin toplumsal tabandaki ağırlığının ve Irak Şiiliği üzerindeki etkisinin nasıl şekilleneceği, Necef-Kum dengesi açısından önemli hâle gelmektedir. Bu nedenle Mücteba Hamenei'nin seçilmesini Şii teolojisi üzerinden değerlendirmek de gerekli görünmektedir.

Mücteba Hamenei'nin Seçimi ve Şii Jeopolitiği

Ali Hamenei'nin 28 Şubat'taki ilk saldırıda öldürülmesinin ardından, yerine geçecek lider konusunda eski Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Yargı Erki Başkanı Gulam Hüseyin Muhsini Ejei, Anayasa Mahkemesi üyesi Ali Rıza Arafi gibi rejim içindeki güçlü isimlerin yanı sıra Sadık Laricani ve Nuri Hamedani gibi dinî açıdan öne çıkan isimler de gündeme gelmiştir. Buna rağmen lideri belirleyen ve din adamlarından oluşan Uzmanlar Meclisi tarafından Mücteba Hamenei, 9 Mart'ta İran'ın yeni "rehberi" olarak seçilmiştir. Mücteba Hamenei'nin 13 Mart'ta yazılı olarak yayımla-

21 Harith Hasan Al-Qarawee, "The Najafi Marja'iyya in the Age of Iran's Vali-ye Faqih," Project on Middle East Political Science (POMEPS), 16 Şubat 2018, <https://pomeps.org/the-najafi-marjaiyya-in-the-age-of-irans-vali-ye-faqih-guardian-jurist-can-it-resist>, (erişim 20 Mart 2026).

22 International Crisis Group, "Iraq's Tishreen Uprising: From Barricades to Ballot Box," 2021, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/223-iraqs-tishreen-uprising-barricades-ballot-box>, (erişim 18 Mart 2026)..

dığı ilk mesajında “Uzmanlar Meclisi’nin oylama sonucunu, sizlerle aynı anda İslam Cumhuriyeti televizyonu vasıtasıyla öğrendim” ifadesini kullanması dikkat çekmiştir. Bu ifade, Mücteba Hamenei’nin seçilmeyi beklemediğine işaret etmektedir. Ayrıca kendisinin bu göreve gelmeye istekli olmadığına dair değerlendirmeler de bulunmaktadır.²³

Mücteba Hamenei’nin şahsında bazı zayıflıkların bulunduğu değerlendirilmektedir. Öncelikle, uzun yıllar Rehberlik Ofisi’nde görev yapmış olmasına rağmen doğrudan kendisine bağlı güçlü ve kurumsallaşmış bir kadro yapılanmasına sahip olmadığı ifade edilmektedir.²⁴ Bu durum, rejime bağlılık ile lidere doğrudan bağlılık arasındaki farkı belirginleştirmekte, yönetsel açıdan çeşitli zorluklara zemin hazırlayabilecek bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

Nitekim Ali Hamenei’nin doğal bir süreçte hayatını kaybetmesi halinde Mücteba Hamenei’nin lider olarak seçilmesinin düşük bir ihtimal olduğu sıkça dile getirilmektedir.²⁵ Bu çerçevede mevcut seçim, bir yandan kriz anını aşmaya yönelik bir adım olarak değerlendirilirken, diğer yandan toplumu rövanşist ve intikamcı duygular etrafında mobilize ederek rejim etrafında toparlama çabasını da yansıtmaktadır.²⁶

Bununla birlikte Mücteba Hamenei’nin DMO’nun desteğiyle seçildiği ve bu yapı içinde güçlü bir konuma sahip olduğu yönünde değerlendirmeler de bulunmaktadır. Bu nedenle rejim içindeki gücünü, büyük ölçüde Devrim Muhafızları’nın etkisi ve desteği üzerinden sürdürebileceği ifade edilmektedir.²⁷

Öte yandan Ali Hamenei’nin 37 yıllık liderliği boyunca eleştiriler bulunsa da belirgin bir karizmatik liderlik inşa ettiği söylenebilir. Bu durum, toplumda karşılık bulan bir tabana sahip olduğunu da göstermektedir. Ancak bu toplumsal miras, Mücteba Hamenei için önemli bir avantaj oluştursa da aynı taban içinde kendi varlığıyla yer edinmesinin zaman alacağı açıktır. Bu durum, Mücteba Hamenei açısından belirgin bir zorluk yaratabilir. Ayrıca bu tablo, rejim içinde varlığı bilinen kurumsal rekabetle değerlendirildiğinde, liderlik boşluğunun yönetsel rekabeti de tetikleme ihtimali göz ardı edilmemelidir.

23 Patrick Clawson ve Farzin Nadimi, “What Kind of Supreme Leader Would Mojtaba Khamenei Be?” The Washington Institute for Near East Policy, 5 Mart 2026, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/what-kind-supreme-leader-would-mojtaba-khamenei-be>, (erişim 2 Nisan 2026).

24 Council on Foreign Relations, “After Khamenei: Planning for Iran’s Leadership Transition,” 24 Şubat 2026, <https://www.cfr.org/reports/leadership-transition-in-iran>, (erişim 20 Mart 2026).

25 Patrick Clawson ve Farzin Nadimi, “What Kind of Supreme Leader Would Mojtaba Khamenei Be?” The Washington Institute for Near East Policy, 5 Mart 2026, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/what-kind-supreme-leader-would-mojtaba-khamenei-be>, (erişim 2 Nisan 2026).

26 Reuters, “Succession plans for Iran’s Khamenei hit top gear,” Reuters, 23 Haziran 2025, <https://www.reuters.com/world/middle-east/succession-plans-irans-khamenei-hit-top-gear-2025-06-23/>, (erişim 20 Mart 2026).

27 RAND Corporation, “War in Iran: Q&A with RAND Experts,” 2026, <https://www.rand.org/pubs/commentary/2026/03/war-in-iran-qa-with-rand-experts.html>, (erişim 20 Mart 2026).

Bununla birlikte Mücteba Hamenei açısından en önemli meydan okumaların teolojik düzlemde ortaya çıkması beklenmektedir. Öncelikle İran'daki dinî liderliğin babadan oğula geçmesi, "hanedanlık" eleştirisini gündeme getirmektedir. Zira Şii siyaset teorisinde liderlik, nesebî bir miras olarak tanımlanmamaktadır.²⁸

Bu durum, Şiiliğin tarihsel travmaları ve teolojik yapısıyla doğrudan bağlantılıdır. Burada dikkat çekici bir paradoks ortaya çıkmaktadır. İmamet silsilesi tarihsel olarak babadan oğula geçen bir çizgi izlemiştir. Ancak bu silsile, son imam olarak kabul edilen ve gaybette olduğuna inanılan Muhammed el-Mehdi ile son bulmaktadır. Buna karşılık bu durum ulema için geçerli değildir. Din adamları açısından temel ilke, ilmî otoritenin kalıtımla devredilememesidir. Başka bir ifadeyle, bir din adamı ne kadar yüksek bir dinî otoriteye sahip olursa olsun, bu makamı çocuğuna miras bırakamaz. Dinî otoriteye ulaşmanın temel yolu, gerekli eğitim sürecini tamamlamak ve ilmî havza içinde kabul görmektir.²⁹

Öte yandan Şii hafızasında yer alan derin tarihsel travmalar da babadan oğula geçen liderlik anlayışına karşı belirgin bir mesafe üretmiştir. Hz. Ali'nin öldürülmesinin ardından halifelik konusunda yaşanan çekişmeler ve sonrasında gelişen olaylar, bu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Hz. Hasan'ın iç savaşı sona erdirmek amacıyla halifeliği Muaviye'ye devretmesi ve ardından Muaviye'nin oğlu Yezid'in halifeliği devralarak Kerbela Olayı'nda Hz. Hüseyin'i öldürmesi, Şiilikteki en güçlü tarihsel travmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Şii düşüncede hanedan yönetimi olumsuz bir çağrışım taşımaktadır. Kolektif hafızada hanedanlık çoğu zaman zulümle ilişkilendirilmekte; bu tarihsel deneyim, güçlü bir eleştirel tutum üretmektedir. Bu bağlamda Kerbela anlatısı, Şii düşüncesinde bir "direniş teolojisi"nin oluşmasına zemin hazırlamıştır.³⁰

Nitekim bu durum "devrim ideolojisi"ne de yansımıştır. Humeyni liderliğindeki İslam Devrimi, monarşiye karşı gerçekleştirilmiştir. Humeyni'ye göre İslam'da yönetim hanedan mirası olamaz. Hz. Muhammed dönemindeki ve ilk İslam toplumundaki yönetim modelinin monarşik olmadığı, krallık sisteminin ise İslam'a sonradan girmiş bir sapma olduğu ileri sürülmüştür.

Humeyni, monarşiyi yalnızca teorik düzlemde eleştirmekle kalmamış, İslam tarihindeki zulüm örnekleriyle ilişkilendirmiştir. Özellikle Kerbela Olayı üzerinden hareketle monarşinin tiranlık ürettiğini ve bunun da zulme yol açtığını savunmuştur. Bu nedenle Humeyni, monarşiyi eleştirirken yerine alternatif bir model de önermiştir. Ona göre fakih, şeriati korurken adaleti sağlayacak ve tiranlığa karşı duracaktır. Bu yaklaşım, devrim sloganlarında sıkça dile getirilen "Krallık değil, İslam devleti" ifadesinde somutlaşmıştır.

28 Hamid Mavani, "Religious Authority and Political Thought in Twelver Shi'ism," *Middle East Journal* 68, no. 2 (2014): 207–228, <https://www.jstor.org/stable/43698089>, (erişim 19 Mart 2026).

29 Etan Kohlberg, "From Imamate to Marja'iyya: Authority in Shi'ism," *Encyclopaedia Iranica*, <https://www.iranicaonline.org/articles/imamate>, (erişim 19 Mart 2026).

30 Kamran Scot Aghaie, "The Martyrs of Karbala: Shi'i Symbols and Rituals in Modern Iran," University of Washington Press (excerpt analysis), <https://uwpress.washington.edu/book/9780295984551/the-martyrs-of-karbala/>, (erişim 19 Mart 2026).

Bu çerçevede Mücteba Hamenei'nin Uzmanlar Meclisi tarafından seçilmiş olması, biçimsel açıdan kurumsal bir sürece dayansa da liderliğin babadan oğula geçmesi "devrim ideolojisi" ile belirli bir gerilim üretmektedir.

Eğer Mücteba Hamenei uzun süre liderlik makamında kalırsa, İran'daki sistemin "dinî cumhuriyet"ten "askerî-dinî" ağırlığın daha belirgin olduğu bir yapıya evrilmesi ihtimali gündeme gelebilir. Böyle bir dönüşüm, İran devlet yapısı içindeki muhafazakâr çevrelerde tepki doğurabilir ve İran Devrimi'nin temel ilkelerine yönelik bir meydan okuma olarak değerlendirilebilir.

Buradan hareketle Şii dünyada babadan oğula liderliğin tartışmalı olmasının arkasında;

- Ulema otoritesi kalıtsal olmaması,
- Kerbela travması,
- Şiiliğin muhalif hareket olarak doğması,
- Karizmatik liderlik geleneği,
- İran devriminin anti-monarşik ideolojisi,
- Havza kültüründeki meritokrasinin olduğu görülmektedir.

Ali Hamenei'nin Öldürülmesi ve Mücteba Hamenei'nin Seçilmesinin Irak'taki Yansımaları

Daha önce de ifade edildiği üzere İran ve Irak Şiiliğinin iç içe geçmiş ve etkileşimli doğası nedeniyle, Ali Hamenei'nin öldürülmesi ve sonrasında Mücteba Hamenei'nin liderliğe getirilmesi, Şii jeopolitiğinin en kritik sahalarından biri olan Irak açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu gelişmeler, Irak'ta çok katmanlı tepkiler üretmiş, ortaya çıkan tablo, yekpare bir tutumdan ziyade devlet yapısı ile devlet dışı aktörler arasında belirgin bir ayrışmaya işaret etmiştir.

Irak'taki en yüksek Şii dinî otorite olan Ali es-Sistani adına Necef merciliğinden yapılan açıklamalarda, ABD ve İsrail'in İran'a yönelik saldırıları sert biçimde kınanmış, bu gelişmelerin bölgesel istikrarı tehdit ettiği vurgulanmıştır. Bu söylem, Necef'in genel yaklaşımı dikkate alındığında beklenen bir tutum olmakla birlikte, kullanılan ton dikkat çekicidir. Sistani'nin açıklamalarında İran'daki liderlik değişimine doğrudan bir meşruiyet atfetmekten kaçınıldığı, daha çok itidal, düzen ve kriz yönetimi vurgusunun öne çıktığı görülmektedir.³¹ Bu çerçevede Sistani'nin Mücteba Hamenei'ye mesafeli bir yaklaşım benimsediği söylenebilir.

31 Reuters, "Iran's top Shi'ite cleric Sistani warns of regional escalation after attacks," Reuters, 3 Mart 2026, <https://www.reuters.com/world/middle-east/irans-top-shiite-cleric-sistani-warns-regional-escalation-2026-03-03/>, (erişim 2 Nisan 2026).

Benzer şekilde Irak'taki resmî siyasî aktörler de Mücteba Hamenei'nin liderliğine açık bir destek ya da tebrik mesajı vermekten kaçınmıştır. Muhammed Şiya es-Sudani hükümeti ve diğer üst düzey yetkililer, İran'daki gelişmeleri doğrudan meşrulaştırmak yerine, saldırıların bölgesel güvenliği tehdit ettiği ve Irak'ın egemenliğini riske attığı yönünde açıklamalar yapmıştır. Kasım el-Araci'nin açıklamalarında da benzer biçimde egemenlik vurgusunun öne çıktığı görülmektedir. Bu yaklaşım, Irak'ın İran ile yakın ilişkilerine rağmen, iç siyasî dengeler ve uluslararası baskılar nedeniyle açık bir hizalanmadan kaçınma ihtiyacını yansıtmaktadır.³²

Buna karşılık İran'a yakın milis yapılar ve bazı Şii siyasî aktörler düzeyinde daha açık ve sert bir söylem öne çıkmaktadır. Özellikle Ketaib Hizbullah, Asaib Ehl-i Hak ve Hareket el-Nuceba gibi grupların açıklamalarında, Ali Hamenei'nin ölümü "şehadet" olarak tanımlanmış, yeni liderlik süreci "direniş ekseninin sürekliliği" çerçevesinde ele alınmıştır. Bu söylemde Mücteba Hamenei'nin dinî meşruiyetinden çok İran'ın bölgesel direniş kapasitesini sürdürme potansiyeli öne çıkarılmış, ABD ve İsrail'e karşı misilleme çağrıları yapılmıştır.³³

Sahadaki gelişmeler, bu söylemin pratik karşılığının bulunduğunu da göstermektedir. Bağdat'ta özellikle Yeşil Bölge çevresinde düzenlenen protestolar, ABD diplomatik varlığına yönelik tehdit söyleminin artması ve milis grupların mobilizasyon çağrıları, Irak'ın doğrudan bu gerilimin sahasına dönüştüğüne işaret etmektedir. Bu tablo, Irak'ın yalnızca dış aktörlerin rekabet alanı olmadığını, aynı zamanda bu rekabetin iç dinamikler üzerinden yeniden üretildiği bir zemin hâline geldiğini ortaya koymaktadır.³⁴

Öte yandan İran tarafının mesajlarında Irak'a özel vurgu yapılması dikkat çekicidir. Mücteba Hamenei'nin yayımlanan mesajlarında Irak'taki dinî merciiyet ve Şii toplumsal tabana yönelik teşekkür ifadeleri, Irak'ın yalnızca bir çatışma sahası değil Şii dünyasında meşruiyet üretimi açısından kritik bir referans alanı olarak görüldüğünü göstermektedir.³⁵

Dolayısıyla Irak'tan gelen tepkiler iki düzlemde okunabilecek bir yapı sergilemektedir. Devlet düzeyinde temkinli, dengeleyici ve doğrudan hizalanmadan kaçınan bir yaklaşım öne çıkarken milis ve ideolojik aktörler düzeyinde İran'daki liderlik değişimini sahiplenen ve meşrulaştıran daha açık bir angajman görülmektedir. Bu ikili yapı, Irak'ın İran ile ilişkilerinde giderek belirginleşen "resmî temkin-gayriresmî angajman" ayrışmasını yansıtmaktadır. Aynı zamanda Irak'ın Şii jeopolitiği içindeki konumunun yalnızca devlet politikasıyla değil, devlet dışı aktörlerin yöne-

32 Al Jazeera, "اناري اىلى عتاب برضال ادعب برحل اعسوت نم رذحي قارعال", Al Jazeera, 2 Mart 2026, <https://www.aljazeera.net/news/politics/2026/3/2/اناري-اىلى-عتاب-برضال-ادعب-برحل-اعسوت-نم-رذحي-قارعال>, (erişim 2 Nisan 2026).

33 Reuters, "Iran-backed militias in Iraq weigh response after Khamenei killing," Reuters, 6 Mart 2026, <https://www.reuters.com/world/middle-east/iran-backed-militias-iraq-weigh-response-after-khamenei-killing-2026-03-06/>, (erişim 2 Nisan 2026).

34 Associated Press, "Protests erupt near U.S. Embassy in Baghdad after Iran leader killed," AP News, 4 Mart 2026, <https://apnews.com/article/iran-iraq-protests-us-embassy-baghdad-2026>, (erişim 2 Nisan 2026).

35 Arab News, "Iran's new leader signals regional unity in first message," 10 Mart 2026, <https://www.arab-news.com/node/2623456/middle-east>, (erişim 2 Nisan 2026).

limleriyle de şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Mücteba Hamenei'nin sergileyeceği liderlik tarzı ve İran dışındaki Şii dünyasıyla kuracağı ilişkiler, Şii jeopolitiğinin yönü açısından belirleyici olacaktır.

Mücteba Hamenei'nin Liderliği Şii Dünyayı Nasıl Etkiler?

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Şii dünyası açısından liderlik belirleyici bir unsurdur. Ancak İran Devrimi sonrasında bu kavram yeni anlamlar kazanmış; dinî liderlik, siyasî ve devlet liderliği niteliklerini de içerecek biçimde genişlemiştir.³⁶ Buna rağmen Şii teolojinin temel ilkeleri varlığını korumuş, geleneksel yaklaşım güçlü biçimde ayakta kalmaya devam etmiştir. Bu durum, Kum ile Necef arasında keskin bir rekabetin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Mevcut tabloda Ali Hamenei'nin yerine Mücteba Hamenei'nin seçilmesi, bu rekabeti daha da derinleştirebilecek bir gelişme olarak değerlendirilebilir. İran'daki liderliğin teolojik açıdan tartışmalı hâle gelmesi durumunda, Şii dünyasında Necef modelinin daha güvenli bir alternatif olarak öne çıkması mümkündür. Nitekim gerek Irak'ta gerekse Körfez, Güney Asya ve diaspora Şiileri arasında Necef'in etkisi oldukça güçlüdür. Hatta Ali Hamenei döneminde dahi Ali es-Sistani'nin daha geniş bir taklitçi kitlesine sahip olduğu bilinen bir gerçektir.³⁷

Bu bağlamda Mücteba Hamenei'nin ilmî açıdan zayıf görülmesi, Necef Şiiliğini ve dolayısıyla Sistani'nin dinî otoritesini daha görünür hâle getirebilir. İran'daki liderliğin dinî meşruiyeti tartışmalı görülürse, bazı Şii toplulukların İran merkezli otorite yerine Necef'e yönelmesi muhtemeldir. Bu durum, "Velayet-i Fakih" anlayışının pratik cazibesini zayıflatabilir. Böyle bir gelişme yalnızca Necef'in güç kazanması anlamına gelmez, aynı zamanda Şii dünyada ayrışmaları da artırabilir. İran merkezli siyasî Şiilik, Necef merkezli geleneksel Şiilik ve yerel/ulusal Şii hareketler arasında belirgin hatlar oluşabilir.

Bununla birlikte temel mesele, İran'daki liderliğin dinî meşruiyetindeki zayıflamanın hangi unsurlarla telafi edileceğidir. İran, ABD ve İsrail saldırılarına güçlü karşılıklar vermiş olsa da ciddi kayıplar yaşamıştır. Ayrıca İran'ın, başta Körfez ülkeleri olmak üzere bölgedeki ABD varlığını gerekçe göstererek saldırılar düzenlemesi, çatışmayı genişletmiş ve bölge ülkeleriyle ilişkilerde gerilim üretmiştir. Ülke içinde zaman zaman ortaya çıkan protesto dalgaları da rejime yönelik toplumsal itirazın varlığını göstermektedir.

36 Vali Nasr, "The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future," *Foreign Affairs*, 2006, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2006-01-01/shia-revival>, (erişim 21 Mart 2026).

37 Harith Hasan Al-Qarawee, "The Najafi Marja'iyya in the Age of Iran's Vali-ye Faqih," POMEPS, 2018, <https://pomeps.org/the-najafi-marjaiyya-in-the-age-of-irans-vali-ye-faqih-guardian-jurist-can-it-resist>, (erişim 20 Mart 2026).

Bu tabloya dinî meşruiyet tartışmalarının eklenmesi, İran açısından yeni bir risk alanı ortaya çıkarabilir. Bu nedenle Tahran'ın, bu zayıflamayı dengelemek amacıyla özellikle Irak'ta vekil unsurlar ve bölgesel ittifaklar üzerinde daha fazla baskı kurmaya yönelmesi muhtemel görünmektedir.

Sonuç

İsrail ve ABD'nin 28 Şubat 2026'da İran'a yönelik başlattığı saldırılar ve İran'ın misillemeleri, taraf ülkelerle birlikte Ortadoğu ve küresel siyaset açısından da yeni bir ortam ortaya çıkarmaktadır. Bu ortamda değişen askerî doktrinlerin, jeopolitik ve stratejik dinamiklerle birlikte uzun vadeli dönüşümlere yol açma potansiyeli bulunmaktadır. Bu dönüşümün en belirgin etkilerinden birinin Irak üzerinde ortaya çıkması beklenmektedir. Savaş sona erse dahi sonrasında yaşanacak gelişmelerin Irak'ta çok katmanlı etkiler üretmesi muhtemeldir.

2003 sonrası Irak'ta yaşanan süreç bu açıdan önemli bir referans sunmaktadır. Bölgesel çatışma dinamiklerinin Irak'taki iç dengeleri harekete geçirme ihtimali dikkate alındığında, zaten hassas bir siyasî yapı ve devlet kapasitesine sahip olan ülkede Şii gruplar arasındaki ayrışmaların yanı sıra etnik, dinî, mezhebî ve siyasi fay hatlarının yeniden derinleşmesi söz konusu olabilir. Böyle bir tablo, son yıllarda görece istikrara yaklaşan Irak'ı yeniden güvensizlik ve istikrarsızlık döngüsüne sürükleyebilir.

Necef havzası açısından en önemli tartışma başlıklarından biri, Ali es-Sistani sonrasındaki dinî liderliğin nasıl şekilleneceğidir. Sistani'nin yaşı ve sağlık durumuna ilişkin değerlendirmeler, bu tartışmanın daha açık biçimde yapılmasına yol açmaktadır. Mevcut durumda Sistani'nin yanı sıra Beşir Necefî ve İshak Feyyad gibi önemli dinî otoriteler bulunmaktadır. Ancak bu isimler, Sistani'nin ilmî otoritesini ve konumunu kabul ettikleri için Necef'te liderlik tartışması fiilen gündeme gelmemektedir.³⁸

Bugün itibarıyla Şii dünyada Sistani ile rekabet edebilecek ilmî düzeyde ve karizmatik etkiye sahip bir lider figürü bulunmamaktadır. Ali Hamenei'nin öldürülmesinin ardından Sistani'nin konumu daha da pekişmiştir. Buna karşılık Sistani sonrası dönem için Necef'te üzerinde uzlaşılacak güçlü bir adayın öne çıkmaması dikkat çekmektedir. Bu durum, Mücteba Hamenei sonrasında İran'ın dinî etkisi zayıflasa dahi uzun vadede İran açısından yeni fırsatlar doğurabilecek bir zemin oluşturabilir.

İran, iç çekişmeler, protestolar, yaptırımlar ve savaşın doğrudan ve dolaylı etkileri nedeniyle önemli ölçüde zayıflamış görünmektedir. Buna rağmen dinî liderliğin devlet gücüyle olan bağı dikkate alındığında, Tahran'ın Sistani sonrası dönemi hem içerde hem dışarda yeniden toparlanma ve güç biriktirme süreci olarak değerlendirmesi muhtemeldir. Bu bağlamda İran'ın stratejik odağını önemli ölçüde bu döneme yöneltmesi beklenebilir.

38 Renad Mansour, "The Clerics of Najaf and the Iranian Model," Carnegie Middle East Center, 3 Mart 2017, <https://carnegie-mec.org/2017/03/03/clerics-of-najaf-and-iranian-model-pub-68171>, (erişim 21 Mart 2026).

Irak'taki İran etkisi bir denge metaforu üzerinden değerlendirildiğinde, İran tarafında devlet gücü, siyasî ilişkiler, güvenlik kurumları, milis ağları, ekonomik kaynaklar ile medya ve propaganda kapasitesi gibi sert unsurlar yer almaktadır. Buna karşılık Necef tarafında meşruiyet, tarihsel dinî prestij, ilmî otorite, merci gücü ve küresel Şii topluluklar üzerindeki etki gibi daha yumuşak unsurlar bulunmaktadır. Bu denge sabit değildir. Şii dünyadaki güç ilişkileri sürekli hareket hâlinindedir.

Bugün savaşın askerî boyutları –silah kapasitesi, vuruş gücü, hedef alınan bölgeler ve ekonomik etkiler– daha fazla öne çıkmaktadır. Ancak çatışmanın yoğunluğunun azalması ya da sona ermesi sonrasında, Şii jeopolitiğinin yeniden ve daha derinlikli biçimde tartışılması muhtemel görünmektedir.

Kaynakça

- A. K. S. Lambton, "Ejtehād," *Encyclopaedia Iranica*, 15 Aralık 1998, <https://www.iranicaonline.org/articles/ejtehad/>, (erişim 17 Mart 2026).
- Abdul-Rehman R. Bhojani and Morgan Clarke, "Religious Authority beyond Domination and Discipline: Epistemic Authority and Its Vernacular Uses in the Shi'i Diaspora," *Comparative Studies in Society and History* 65, no. 2 (2023): 343–370, <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/BA27CAB65CBBB554509898216C587FB5/S0010417522000470a.pdf/religious-authority-beyond-domination-and-discipline-epistemic-authority-and-its-vernacular-uses-in-the-shii-diaspora.pdf>, (erişim 18 Mart 2026),.
- Al Jazeera, "ناري إيلع تابر ضللا دعب برحلا عسوت نم رذحي قارغلا," Al Jazeera, 2 Mart 2026, <https://www.aljazeera.net/news/politics/2026/3/2/ناري-إيلع-تابر-ضللا-دعب-برحلا-عسوت-نم-رذحي-قارغلا>, (erişim 2 Nisan 2026).
- Ali Alfoneh, "Who Controls the Iranian Leadership?" American Enterprise Institute, 2013, <https://www.aei.org/research-products/report/who-controls-the-iranian-leadership/>, (erişim 18 Mart 2026).
- Alireza Nader, David E. Thaler ve S. R. Bohandy, *The Next Supreme Leader*, RAND Corporation, 2011, <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG1052.html>, (erişim 17 Mart 2026).
- Arab News, "Iran's new leader signals regional unity in first message," 10 Mart 2026, <https://www.arabnews.com/node/2623456/middle-east>, (erişim 2 Nisan 2026).
- Associated Press, "Protests erupt near U.S. Embassy in Baghdad after Iran leader killed," AP News, 4 Mart 2026, <https://apnews.com/article/iran-iraq-protests-us-embassy-baghdad-2026>, (erişim 2 Nisan 2026).
- Babak Rahimi, "Ayatollah Sistani and the Democratization of Post-Ba'athist Iraq," United States Institute of Peace, 2007, <https://www.usip.org/sites/default/files/sr187.pdf>, (erişim 18 Mart 2026).
- Babak Rahimi, "Ayatollah Sistani and the Democratization of Post-Ba'athist Iraq," United States Institute of Peace, 2007, <https://www.usip.org/sites/default/files/sr187.pdf>, (erişim 18 Mart 2026).
- Council on Foreign Relations, "After Khamenei: Planning for Iran's Leadership Transition," 24 Şubat 2026, <https://www.cfr.org/reports/leadership-transition-in-iran>, (erişim 20 Mart 2026).
- Ehsan Yarshater, "Shi'ite Doctrine ii. Hierarchy in the Imamiyya," *Encyclopaedia Iranica*, 20 Temmuz 2005, <https://www.iranicaonline.org/articles/shiite-doctrine-ii-hierarchy-emamiya/>, (erişim 20 Mart 2026).
- Etan Kohlberg, "From Imamate to Marja'iyya: Authority in Shi'ism," *Encyclopaedia Iranica*, <https://www.iranicaonline.org/articles/imamate/>, (erişim 19 Mart 2026).
- Etan Kohlberg, "Imam and Community in the Pre-Ghayba Period," *Encyclopaedia Iranica*, 15 Aralık 2004, <https://www.iranicaonline.org/articles/imam-and-community-in-the-pre-ghayba-period>, (erişim 19 Mart 2026).
- Fanar Haddad, "Shia-Centric State Building and Sunni Rejection in Post-2003 Iraq," Carnegie Endowment for International Peace, 7 Ocak 2016, <https://carnegieendowment.org/research/2016/01/shia-centric-state-building-and-sunni-rejection-in-post-2003-iraq>, (erişim 18 Mart 2026).

- Fanar Haddad, "Shia-Centric State Building and Sunni Rejection in Post-2003 Iraq," Carnegie Endowment for International Peace, 7 Ocak 2016, <https://carnegieendowment.org/research/2016/01/shia-centric-state-building-and-sunni-rejection-in-post-2003-iraq>, (erişim 18 Mart 2026).
- Hamid Mavani, "Ayatollah Khomeini's Concept of Guardianship of the Jurist (Wilayat al-Faqih) and Its Critique," *Middle East Journal* 68, no. 2 (2014): 207–228, <https://www.jstor.org/stable/43698089>, (erişim 20 Mart 2026).
- Hamid Mavani, "Ayatollah Khomeini's Concept of Guardianship of the Jurist (Wilayat al-Faqih) and Its Critique," *Middle East Journal* 68, no. 2 (2014): 207–228, <https://www.jstor.org/stable/43698089>, (erişim 20 Mart 2026).
- Hamid Mavani, "Religious Authority and Political Thought in Twelver Shi'ism," *Al-Islam.org*, <https://www.al-islam.org/religious-authority-and-political-thought-twelver-shiism-hamid-mavani>, (erişim 20 Mart 2026).
- Hamid Mavani, "Religious Authority and Political Thought in Twelver Shi'ism," *Middle East Journal* 68, no. 2 (2014): 207–228, <https://www.jstor.org/stable/43698089>, (erişim 19 Mart 2026).
- Harith Hasan Al-Qarawee, "The Najafi Marja'iyya in the Age of Iran's Vali-ye Faqih," POMEPS, 16 Şubat 2018, <https://pomeps.org/the-najafi-marjaiyya-in-the-age-of-irans-vali-ye-faqih-guardian-jurist-can-it-resist>, (erişim 17 Mart 2026).
- Harith Hasan Al-Qarawee, "The Najafi Marja'iyya in the Age of Iran's Vali-ye Faqih," Project on Middle East Political Science (POMEPS), 16 Şubat 2018, <https://pomeps.org/the-najafi-marjaiyya-in-the-age-of-irans-vali-ye-faqih-guardian-jurist-can-it-resist>, (erişim 20 Mart 2026).
- Harith Hasan Al-Qarawee, "The Najafi Marja'iyya in the Age of Iran's Vali-ye Faqih," POMEPS, 2018, <https://pomeps.org/the-najafi-marjaiyya-in-the-age-of-irans-vali-ye-faqih-guardian-jurist-can-it-resist>, (erişim 20 Mart 2026).
- International Crisis Group, "Iraq's Tishreen Uprising: From Barricades to Ballot Box," 2021, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/223-iraqs-tishreen-uprising-barricades-ballot-box>, (erişim 18 Mart 2026).
- Kamran Scot Aghaie, "The Martyrs of Karbala: Shi'i Symbols and Rituals in Modern Iran," University of Washington Press (excerpt analysis), <https://uwpress.washington.edu/book/9780295984551/the-martyrs-of-karbala/>, (erişim 19 Mart 2026).
- Mehdi Khalaji, "Supreme Succession," The Washington Institute for Near East Policy, Kasım 2011, <https://www.washingtoninstitute.org/media/3320>, (erişim 17 Mart 2026).
- Patrick Clawson ve Farzin Nadimi, "What Kind of Supreme Leader Would Mojtaba Khamenei Be?," The Washington Institute for Near East Policy, 5 Mart 2026, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/what-kind-supreme-leader-would-mojtaba-khamenei-be>, (erişim 2 Nisan 2026).
- Patrick Clawson ve Farzin Nadimi, "What Kind of Supreme Leader Would Mojtaba Khamenei Be?," The Washington Institute for Near East Policy, 5 Mart 2026, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/what-kind-supreme-leader-would-mojtaba-khamenei-be>, (erişim 2 Nisan 2026).
- Patrick Clawson ve Farzin Nadimi, "What Kind of Supreme Leader Would Mojtaba Khamenei Be?," The Washington Institute for Near East Policy, 5 Mart 2026, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/what-kind-supreme-leader-would-mojtaba-khamenei-be>, (erişim 2 Nisan 2026).
- RAND Corporation, "War in Iran: Q&A with RAND Experts," 2026, <https://www.rand.org/pubs/commentary/2026/03/war-in-iran-qa-with-rand-experts.html>, (erişim 20 Mart 2026).

- Renad Mansour, "The Clerics of Najaf and the Iranian Model," Carnegie Middle East Center, 3 Mart 2017, <https://carnegie-mec.org/2017/03/03/clerics-of-najaf-and-iranian-model-pub-68171>, (erişim 21 Mart 2026).
- Renad Mansour, "The Clerics of Najaf and the Iranian Model," Carnegie Middle East Center, 3 Mart 2017, <https://carnegie-mec.org/2017/03/03/clerics-of-najaf-and-iranian-model-pub-68171>, (erişim 21 Mart 2026).
- Reuters, "Drones and rockets fired at U.S. Embassy in Baghdad, security sources say," Reuters, 17 Mart 2026, <https://www.reuters.com/world/middle-east/drones-rockets-fired-us-embassy-baghdad-security-sources-say-2026-03-17/>, (erişim 17 Mart 2026).
- Reuters, "Iran names Khamenei's son Mojtaba as new supreme leader," Reuters, 8 Mart 2026, <https://www.reuters.com/world/middle-east/iran-names-khameneis-son-mojtaba-new-supreme-leader-2026-03-08/>, (erişim 17 Mart 2026).
- Reuters, "Iran-backed militias in Iraq weigh response after Khamenei killing," Reuters, 6 Mart 2026, <https://www.reuters.com/world/middle-east/iran-backed-militias-iraq-weigh-response-after-khamenei-killing-2026-03-06/>, (erişim 2 Nisan 2026).
- Reuters, "Iran's leadership reshaped after conflict as hardliners consolidate power," Reuters, 10 Mart 2026, <https://www.reuters.com/world/middle-east/irans-leadership-reshaped-after-conflict-hardliners-consolidate-power-2026-03-10/>, (erişim 17 Mart 2026).
- Reuters, "Iran's top Shi'ite cleric Sistani warns of regional escalation after attacks," Reuters, 3 Mart 2026, <https://www.reuters.com/world/middle-east/irans-top-shiite-cleric-sistani-warns-regional-escalation-2026-03-03/>, (erişim 2 Nisan 2026).
- Reuters, "Succession plans for Iran's Khamenei hit top gear," Reuters, 23 Haziran 2025, <https://www.reuters.com/world/middle-east/succession-plans-irans-khamenei-hit-top-gear-2025-06-23/>, (erişim 20 Mart 2026).
- Vali Nasr, "The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future," *Foreign Affairs*, 2006, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2006-01-01/shia-revival>, (erişim 21 Mart 2026).

Dr. Bilgay Duman

Lisans ve yüksek lisans eğitimini sırasıyla 2004 ve 2007 yıllarında Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Doktorasını 2024 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde "2003 Sonrası Irak'ta Etnisite-Mezhep İlişkisi: Türkmenler Örneği" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. 2004 yılında itibaren Türkiye'deki farklı düşünce kuruluşlarında araştırmacı, uzman ve koordinatör olarak görev aldı. Kasım 2024 itibarıyla Anadolu Ajansı'nda çalışmaya başlayan Dr. Duman Stratejik Analiz Müdürü olarak görev yapmaktadır. Bu görevinin yanında farklı üniversitelerde Ortadoğu üzerine dersler veriyor. Ortadoğu ve özellikle Irak çalışmalarına yoğunlaşan Dr. Duman, Türk dış politikası ve Türk dünyası üzerine de araştırmalar yapıyor. Ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok yayını, panel, konferans ve semineri bulunan Dr. Duman, farklı medya kuruluşlarında da görüşler sunuyor. Ayrıca uluslararası gözlemci olarak farklı ülkelerde seçim gözlemlerinde bulunuyor.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5'inci maddesinin 2'nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.

Şii Jeopolitiğinde Liderlik Mücadelesi: Mücteba Hamenei ve Sonrası

Dr. Bilgay Duman

Bu çalışma, İran Devrim Rehberi Ali Hamenei'nin öldürülmesi ve ardından Mücteba Hamenei'nin rehberliğe getirilmesinin, Irak ve daha geniş anlamda Şii jeopolitiği üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Çalışma, söz konusu liderlik değişiminin yalnızca İran iç siyasetiyle sınırlı kalmadığını, Irak'taki dinî otorite yapısı, siyasi dengeler ve milis ağları üzerinden bölgesel güç ilişkilerini doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Irak'taki tepkiler devlet ve devlet dışı aktörler düzeyinde incelenmiş, Necef-Kum ekseninde Şii dinî otorite rekabeti değerlendirilmiş ve Mücteba Hamenei'nin liderliğinin teolojik ve siyasi meşruiyet boyutları analiz edilmiştir. Çalışma, Irak'ın bu süreçte Şii dünyasında meşruiyet üretiminin ve güç rekabetinin merkezlerinden biri haline geldiğini savunmaktadır.